

תוכן עניינים

1.	מבוא	3
2.	רקע	3
2.1	מאפייני העליות מבריה"מ לשעבר / חבר העמים	3
2.2	מאפייני העלייה מאתיופיה	4
3.	תיאור הנתונים	6
3.1	ארצות מוצא	6
3.2	פיזור מגדרי	7
3.3	פיזור הגילאים	7
3.4	השכלה	7
3.5	תעסוקה וגיל	8
3.6	שכר - הכנסה אישית ברוטו	9
4.	מתודולוגיה וממצאים – בדיקת מתאם בין משתני המחקר ואפשרות ניבוי	10
4.1	ניבוי תעסוקה	10
4.2	ניבוי רמות שכר	15
5.	דיון	19
6.	רשימה ביבליוגרפית	21

1. מבוא

מדינת ישראל מתאפיינת, מאז הקמתה, בהיותה מדינה קולטת עליה. מדינת ישראל ניצבת במקום הראשון בעולם בשיעור קליטת מהגרים (עולים) ביחס לגודל אוכלוסייתה (לשם, 1997). אוכלוסיית מדינת ישראל ביום הקמתה הייתה 650,000 יהודים, ועוד 130,000 ערבים ואחרים, והיא צמחה לכ- 8 מיליון בשנת 2012, שזו השנה שאנו מתייחסים אליה בעבודה זו, כלומר פי 10! הריבוי הטבעי תרם כ- 2% בשנה לגידול האוכלוסייה, וההגירה החיובית, בעיקר של יהודים, תרמה כ- 3 מיליון נוספים (סיקרון, 1986).

אחד הנושאים החשובים בבחינת ההצלחה של קליטת עליה הוא נושא התעסוקה במדינה החדשה שאליה הגיע העולה, בדרך כלל ללא ידע משמעותי בשפה העברית, ולעיתים אף ללא השכלה כלל.

מחקר שבוצע על עולים לישראל (Arbel et al, 2017) ובדק את מידת ההיטמעות שלהם על ידי שימוש במדד "רכישת דירה" כמדד לרצון להיטמע והצלחת העלייה, הראה שיהודים עולים מבריה"מ לשעבר, שהיגרו אחרי 1990 נטמעו היטב בישראל, לעומת נוצרים ואתאיסטים מבריה"מ לשעבר שלהם לא היה רצון חזק להיטמע. לעומתם, עולי אתיופיה מתאפיינים באחוז גבוה יותר של בעלי דירות.

מטרת העבודה הזו היא בדיקה והשוואה של השתלבות העולים מברית המועצות לשעבר ואתיופיה, באמצעות השוואה של שיעורי התעסוקה ורמות השכר. השוואה זו מעניינת במיוחד, הן בגלל האופי השונה של מדינות המוצא, הן בגלל הגורמים שהניעו את העולים לעליה, והן בגלל נתוני הפתיחה האובייקטיביים של העולים, כגון גיל והשכלה.

2. רקע

בהתאם לחוק השבות¹ מדינת ישראל מאפשרת לכל יהודי המבטא את רצונו להתיישב בישראל, לקבל ויזת הגירה לישראל, מלבד במקרים חריגים של סכנה לביטחון הציבור, בריאות הציבור או פעילות כנגד המדינה. בנוסף, מדינת ישראל מממנת את המעבר עצמו ומעניקה הטבות כלכליות לעולים בתקופת החיים הראשונה בישראל, כדי להגדיל את סיכויי הצלחת ההשתלבות הכלכלית במדינה.

בעבודה זו אנחנו בוחנים את הצלחת ההשתלבות של עולים משני אזורים בעולם – ברית המועצות לשעבר (לפעמים יופיע כאן "רוסיה" או USSR), ואתיופיה.

2.1. מאפייני העליית מבריה"מ לשעבר / חבר העמים

העלייה מברית המועצות לישראל החלה בתחילת שנות ה-70 של המאה העשרים, והגיעה לשיאה בשנות ה-90, לאחר התמוטטות ברית המועצות. בשנים 1990-2005 עלו לישראל כ- 860,000 עולים ממדינות חבר העמים, ובסך הכל הגיעו לישראל עד היום מעל מיליון עולים מבריה"מ לשעבר, שהם 76% מהעולים שעלו לארץ מאז 1990, והם מהווים כיום כ- 15% מאוכלוסיית ישראל (לשם, 2009).

גל העלייה מבריה"מ בשנות ה-90 התאפיין בכך שהמניעים לעלייה לא היו רק מניעים ציוניים או דתיים, אלא היו משולבים בחשש מאנטישמיות ותוצאה של שינויים ומשברים פוליטיים במדינות חבר העמים. בנוסף, בתקופה זו, בניגוד לעבר, ארה"ב סגרה את שעריה בפני מהגרים ממדינות חבר העמים, ועולים

¹ חוק השבות https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/189_001.htm

רבים הגיעו לישראל. עולים אלה לא התכחשו לרקע החברתי-תרבותי שבאו ממנו, אלא המשיכו לראות בו מאפיין דומיננטי של זהותם והגדרתם העצמית. רבים מעולים אלה אינם יהודים, דבר שגרם לקשיים רבים מול שלטונות הדת במדינה.

בנוסף, 55% מעולי שנות התשעים הם בעלי השכלה של 13 שנות לימוד ומעלה, אשר רובם עסקו בארץ המוצא שלהם במקצועות אקדמיים. כ- 34% היו טכנאים ובעלי מקצועות חופשיים אחרים. למרות זאת, בעשור הראשון לעלייתם לא הצליחו העולים להשתלב בשוק העבודה הישראלי באופן התואם את כישוריהם המקצועיים, הם נותרו במעמד חברתי-כלכלי נמוך, דבר שגרם לחוסר ניכור וחוסר רצון שלהם להשתלב בחברה הישראלית (שפרמן, 2008).

למרות זאת, עם הזמן הצליחו עולים אלה לשפר את מעמדם הכלכלי (לשם וליסק, 2001). מחקר שבחן את השתלבותם בישראל של עולי בריה"מ לשעבר, שעלו לישראל בשנים 1990-2005 פורסם בשנת 2009 (לשם, 2009) מצא כי 2/3 מהעולים שבעי רצון מעלייתם לארץ, הם מציינים שיפור לטובה בתחומי ההכנסה, הרכוש וההשכלה, תחושת הזהות הישראלית מתחזקת ככל שגדל הוותק בארץ, והזהות הרוסית נחלשת, אפילו אצל העולים שאינם יהודים.

2.2. מאפייני העלייה מאתיופיה

יהודי אתיופיה הגיעו ארצה בשני גלים מרכזיים: בשנות השמונים עלו לישראל כ- 17,000 יהודים מאתיופיה, מהם כ- 6,700 במבצע משה, נובמבר 1984 עד ינואר 1985. בשנות התשעים הגיעו ארצה עוד כ- 45,000 עולים מאתיופיה, כ- 14,000 מתוכם במבצע שלמה, במאי 1991.

בין שני הגלים הללו ואף לאחריהם, המשיכה העלייה במספרים נמוכים יותר. בסך הכל הגיעו לישראל כמעט 100,000 עולים מאתיופיה. כ- 6% מהעולים שעלו לארץ מאז 1990 הגיעו מאתיופיה (סקר עולים של הלמ"ס 2010-2011).

על פי נתוני הסוכנות היהודית, 42% מאזרחי ישראל שנולדו באתיופיה היו בני פחות מ- 12 עם עלייתם ארצה, ולמעלה מ- 50% מהעולים הגיעו במסגרת של משפחה בת יותר מ- 3 נפשות. בשנת 2013, 29% מיוצאי אתיופיה היו מתחת לגיל 14, לעומת 26% באוכלוסייה הכללית. (להב, 2015)

עלייתם של יהודי אתיופיה נתקלה בקשיים עצומים. חלק גדול מהעולים היו חסרי השכלה, רובם עסקו בעבר בחקלאות, והיכרותם עם מסגרות חינוך ותעסוקה בחברה מודרנית הייתה מצומצמת. נתונים אלו, בשילוב הקושי ברכישת השפה העברית, עיכבו את השתלבותם של העולים בתעסוקה, ואחוזי הבלתי מועסקים והמובטלים היה, ועדיין הינו גבוה מאוד בהשוואה לשיעורם באוכלוסייה היהודית. מבנה המשפחות יוצאות אתיופיה שונה מהמבנה של משפחות ישראליות ותיקות - מספר הילדים בהן גדול מאוד, ויש משפחות חד-הוריות רבות. כמו כן ישנם שני מאפיינים כמעט בלעדיים של משפחות יוצאות אתיופיה: משפחות חד-הוריות עם שלושה ילדים ויותר ואבות רבים מעל גיל 65 לילדים מתחת לגיל 18 (שפרמן, 2008).

יחד עם זה, ההגירה מאתיופיה התאפיינה ברצון חזק של העולים להגר לישראל, הן מסיבות של דת והן בגלל היותם קבוצה אתנית מבודדת באתיופיה.

מלכתחילה, רשויות הדת בישראל הקשו על העולים מאתיופיה (Bar-Yosef, 2001). בנוסף, גילויי גזענות התגלו בקרב רשויות החוק (למשל המשטרה), והציבור הישראלי, עקב המראה השונה של עולים אלה, וההבדלים בצורת החיים (משק בית לדוגמה).